

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

kapitlet; »han var icke hemma i skären» och »förstod ej faran» då isen går upp i snötjockan.

Också en annan egenhet hos Carlsson kommer bort i Dahlbäcks karaktärsanalys: hans svaghet för flickor. Detta är hans andra svaga punkt, om den bristande kännedomen om »sjöaffärerna» var den första. Svagheten för flickor utgör ett hot mot hans planer att skaffa sig en social position. Också detta motiv möter vi redan i första kapitlet; det sägs där att i Carlssons drömmar om framtiden förekom varken »vin eller flickor». Likafullt leder hans svaghet för Ida till att han snart riskerar vad han vunnit, och när han i sista kapitlet inte kan låta bli Clara raserar han alltsammans. Dessa båda punkter hos Carlsson tycks mig väl så viktiga som de »karaktärssegenskaper» som Dahlbäck lyfter fram.

Dahlbäck hävdar »att det i högre grad än vad som brukat ske finns anledning att betrakta de fiktiva gestalterna i Strindberg verk som organiska skapelser utrustade med sammanhängande och sammanhållande egenskaper» (s. 200). Han tycks mena att hans metod kan användas generellt på Strindbergs verk. Men i själva verket vilar hela analysen på ett mer eller mindre klart uttalat krav på realism. Följaktligen kan den bara användas på verk där författarens syfte varit att skapa realistiska karaktärer. Om Strindberg är ute i ett annat ärende, om han i första hand vill roa, kritisera eller demonstrera en viss livs- eller samhällsuppfattning – som i *Det nya riket*, *De lycksaliges ö* eller *Svarta fanor* – då är det väl inte rimligt att vänta sig sammanhängande, realistiska karaktärer? Och hur är det i *Hemsöborna*? Var det inte viktigare för Strindberg att roa och underhålla än att skapa sammanhängande karaktärer?

Författaren borde enligt min mening i högre grad tagit hänsyn till Strindbergs avsikter. Nu förebrår eller tillrättavisar Dahlbäck berättaren så fort han finner motsägelser hos romangestalterna. Berättarens uttalanden sägs sakna »täckning» (s. 214), han »överdriver» (s. 214, 249). Ibland är karaktärerna nära att »brista» (s. 234). Hade det inte varit bättre att välja en analysmetod som eliminerar och förklarar motsägelseerna?

Jag tror att Dahlbäck i högre grad borde ha betraktat *Hemsöborna* som ett estetiskt föremål, tillverkat av Strindberg för att tjäna vissa syften, och inte som levande verklighet. I stället för att fråga: vilka karaktärer har personerna? borde han ha frågat: hur använder Strindberg sina personer – och sin berättare – i *Hemsöborna*? Vilka olika konstnärliga »grepp» tar han till för att roa och underhålla läsaren?

Svagheten i Dahlbäcks metod framträder klart i det tidigare berörda avsnittet om den »aty-

piska» berättarkarakteristiken av Carlsson i kap. 3. Författaren vill förklara denna avvikelser med att Strindberg »momentant» fångats av sina »intelligensaristokratiska idéer» (s. 212 f.). Men romanens berättare är ju med sin roade och överlägsna distans till figurerna hela tiden något av en intelligensaristokrat. Skillnaden är i stället den att han här låter sin aristokratiska hållning framträda inte indirekt, i ironier, utan direkt, i en av sympati präglad analys av Carlsson. Denne är naturligtvis oändligt underlägsen den ironiske berättaren, som ofta skojar med honom, men samtidigt tycker berättaren att Carlsson är den överlägsne på *sin* nivå och i *sin* miljö – och berömmar honom för det.

I stället för att tala om överdrifter eller inkonsekvenser bör man enligt min mening se karaktéristiken i kap. 3 som ett berättartekniskt »grepp» – och diskutera dess verkningar. Dessa är flera. Jag har redan nämnt att det markerade och allvarliga ställningstagandet för Carlsson gör det svårt att uppfatta denne som alltigenom löjlig. Vidare förstärks och framhävs romanens allvarliga underton. Slutligen tror jag att berättarens förändrade ton kan fungera som ett komiskt »grepp» – jämför Eichenbaums tolkning av det »humana» stället i Gogols *Kappan*. Genom att plötsligt ta Carlsson på allvar kan berättaren stegra komiken; det uppstår en överraskande kontrasteffekt som gör det extra roligt när Carlsson en stund senare återigen skildras på ett komiskt sätt.

Lars Dahlbäcks anspråk på att förnya det metodiska studiet av Strindbergs verk tycks mig således knappast berättigade. Överhuvudtaget har hans avhandling inte så mycket att erbjuda den som söker nya eller oprövade infallsvinklar. Avhandlingens styrka ligger i stället i dess strävan efter exakthet och fullständighet och i den utförliga dokumentationen. Författaren har otvivelaktigt korrigerat och preciserat den tidigare forskningens iakttagelser på ett stort antal punkter. Han har lagt en utomordentligt stabil grund för det fortsatta studiet av *Hemsöborna*. Särskilt i de textkritiska partierna har Dahlbäck utfört ett mycket värdefullt arbete; här firar hans uthållighet, hans systematiseringsförmåga och hans intresse för detaljer triumfer. Avhandlingen visar i dessa avsnitt med skrämmande tydlighet hur otillfredsställande Landquists utgåva av *Hemsöborna* är. Lars Dahlbäck borde vara självskriven som redaktör för den textkritiska nyutgåva som snart måste komma.

Ulf Boëthius

Per Rydén: *En kritikers väg. Studier i Oscar Leveritts litteraturkritik 1883–1896*. Litteratur Teater Film. Skrifter från Litteraturvetenskapliga institu-

tionen i Lund. Utg. av Staffan Björck, Carl Fehrman, Ingvar Holm. 7.

Oscar Levertin har varit föremål för ett både omfattande och inträngande studium. Mellan David Sprengels vackra essä »Oscar Levertin. En skiss» 1907 och Per Rydén's doktorsavhandling »En kritikers väg. Studier i Oscar Levertins litteraturkritik 1883–1896» kan man räkna ett avsevärt antal större och mindre undersökningar. Redan tio år efter hans död 1906 fullbordade Werner Söderhjelm den mäktiga monografien »Oscar Levertin. En minnesteckning 1–2», 1934 kom Holger Ahlenius' studie i Levertins tankevärld, 1944 Fredrik Bööks minnesteckning för Svenska akademien och året därpå Carl Fehrmans doktorsavhandling »Levertins lyrik». Kring främst lyrikern uppehåller sig också Björn Julén i »Hjärtats landsflykt» 1961.

Dessa studier är de tyngst vägande bidragen till Levertinbilden, men de är ändå bara en del av all den forskning som ägnats Levertins författarskap. I t. ex. Karl Erik Lundevalls »Från årtital till nittital» (1953) är han en av centralfigurerna och han förekommer i praktiskt/varje undersökning som kommit dessa i vår litteraturhistoria så uppmärksammade decennier till del. Inte minst genom sin ställning som kritiker – under de sista tio åren av sitt liv som den ledande kritikern – är han omöjlig att passera för dem som vill göra sig en rätt föreställning om det litterära klimatet i vårt land under denna period. Och ännu långt efter hans död har hans insatser blivit föremål för diskussioner och ställningstaganden. Postumt deltar han som en av huvudpersonerna i Strindbergsfejden.

Oscar Levertins författarskap är liksom varje annat mer eller mindre tidsbundet och tidspräglad. Om det emellertid framstår som önskvärt att i hans litterära gärning aktualisera något, så ligger hans litteraturkritik avgjort bäst till. Det kan t. o. m. te sig angeläget att i nutidens snåla och sträva svenska litteraturklimat erinra om hans insatser som uttolkare av inte bara svensk utan också europeisk samtidsdiktning – liksom om vad han betydde för det litterära intresset allmänt sett.

Det är således ett väsentligt ämne som Per Rydén tagit upp till behandling. Därmed är inte sagt att uppgiften också alltid tert sig särskilt tacksam. Ty om det tills nu visserligen inte funnits någon samlad redovisning av Levertins litteraturkritik är denna i sina grunddrag redan väl dokumenterad. Det vore därför obilligt om man begärde att författaren till »En kritikers väg» genomgående skulle komma fram till några direkt överraskande resultat. Och så sker inte heller. Inte desto mindre har Rydén kunnat foga flera nya element till bilden. Att han lyckats häri sammanhänger otvivelaktigt med det förhållandet att han varit huvud-

ansvarig för utgivningen av »Svenskt pressregister», den publikation som avser registreringen av kulturstoffet i våra största tidningar fr. o. m. 1880-talet. Det är väl ingen grundlös förmodan att Rydén företagit den definitiva inventeringen av Levertins litterära dagskritik under det behandlade tidsavsnittet och att han velat ta tillfället i akt att med nyupptäckt material företa preciseringar och nyanseringar av vår tidigare föreställning. Också i finlandssvenska och danska tidningar har han sparat upp ett antal viktiga och förbisedda artiklar. Rydén har alltså haft speciella förutsättningar att upptäcka sådant stoff som måste betraktas som en del av grundmaterialet för en undersökning som vill belysa en kritikerinsats. Men denna omständighet har också här och var satt en något för stark prägel på avhandlingen. Det hade väl annars varit möjligt att ge framställningen en delvis annan uppläggning. Denna anmärkning är alltså att förstå så att Levertins dagskritik hos Rydén blivit något för accentuerad på bekostnad av hans mera litteraturhistoriskt orienterade författarskap. Ty det är trots allt i Rydén's avhandling kanske mindre frågan om en kritiker än om en utveckling till kritiker och för denna utveckling har säkerligen historisk och vetenskaplig skolning betydtt mera än några fingerövningar i tidig ungdom.

Efter ett inledande kapitel som bl. a. handlar om tidningarna och tidningsvärlden – och som efter anmälarens sätt att se kan tyckas stå i en tämligen lös förbindelse med avhandlingen i sin helhet – får man följa Levertin från tidigt 80-tal till 1896. Framställningen når alltså inte fram till den stora perioden i Levertins kritik, tiden från Svenska Dagbladets nygrundande 1897 till hans död 1906.

Avhandlingens huvudkapitel heter »Lärar läroår» och anger således direkt de metodiska greppen. Om framställningen är att säga att den är mycket koncentrerad. Författaren har i stället för att referera tidigare forskning endast hänvisat till denna. För dem med personerna och perioden mindre förtrogna läsarna torde Rydén's bok på sina ställen te sig svårläst i trots av den värdade språkdräkten. Författaren uttrycker sig med utomordentlig försiktighet. »I mycket gäller sammankopplingen av Levertins åsikter med potentiella förebilders blott som möjligheter», lyder det sålunda med en typisk – och här tautologisk – frasering. Det är också betecknande att författaren åter och åter betonar materialets sprödhet och fragmentariska karaktär samtidigt som han nästan genomgående ger goda och sakrika skäl för sina antaganden och slutsatser. De flesta av en läsares eventuella reservationer är inte bara förutsedda utan också ofta – medgivna.

Mot en biografisk bakgrund tecknas Levertins intellektuella och litterära idealbildning från ungdomen. Efter akademiska grundstudier i Uppsala

återvände han till Stockholm 1883. Han blev litteraturanmälare i bl. a. Aftonbladet och skrev noveller i tidens realistiska anda. Hans litterära förebilder fanns bland samtidens unga författare med Strindberg och Kielland i spetsen. Också sina kritiska mönster hämtade han ur samma gruppering. Det är alltså frågan om en tidigt och på bred front etablerad kontakt med den unga samtidslitteraturen.

Emellertid blev Levertins ungdomsskede som kritiker i dagspressen en relativt kort episod. Den frisinnade regim som inleddes på Aftonbladet då Gustaf Retzius övertog redaktörskapet var övergående och redan sommaren 1885 var Levertin och hans kamrater ur Unga Sverige, Ola Hansson och Gustaf af Geijerstam, utestängda från tidningens spalter. Redan året därpå var han själv tillbaka i Uppsala för vetenskapliga studier; han disputerade 1888 på en avhandling i litteraturhistoria och stannade kvar i Uppsala som docent till 1893 då han började föreläsa vid Stockholms högskola. Också under denna tid skrev han en del artiklar, men framträdde oftare som anmälare av historiska och litteraturhistoriska verk än av skönlitterära. Levertin förefaller under några år direkt degouterad av den litterära dagskritiken.

Kontakten med Verner von Heidenstam i slutet av 80-talet ledde till en estetisk förnyelse som först och främst gav utslag i en rik lyrisk produktion men som också hade konsekvenser för kritiker. Som ett av de intressantaste dokumenten när det gäller att följa Levertins utveckling framstår »Pepitas bröllop», den estetiska programskrift som han författade tillsammans med Heidenstam 1891 och som Rydén ägnar stort utrymme i en överlägset genomförd explikation.

Rydéns styrka som forskare ger sig tydligast tillkänna just i analyserna av enskilda texter. I t. ex. de avsnitt där han utreder Levertins förhållande till Georg Brandes och Herman Bang, de båda danska kritiker som betytt mest för honom under ungdomsskedet. I en ytterst omsorgsfull och övertygande utredning göres boskillnad mellan Brandes- och Banginflytandet, och Rydén kan visa hur Levertin i accepterandet av »en konstnärligt gestaltad tendensdiktning» (s. 126) står den förre närmare. Relationen Brandes – Levertin skärskådar Rydén både tidigare och senare i sin avhandling, men synes något överdriva Brandes' betydelse för såväl kritikern som litteraturforskaren. När t. ex. Rydén skriver att Levertin som kritiker inte företräder några »knivskarpa och sammanhängande utredningar» och att man inte hos honom skall vänta sig »det konsekventa anbringandet av ett antal väldefinierade kriterier» utan hans centrala kritikeregenskaper komma till uttryck »i förståelse och tolerans» så passar för det första denna karakteristik knappast in för det ske-

de som behandlas men blir direkt orimlig om man som Rydén menar att Levertin därvidlag »står på samma linje som den Proteusartade läromästaren Brandes» (s. 107). Vad den store danske kritikern än var så inte var han full av förståelse och tolerans. Och var han någon gång tolerant så inte var han det för toleransens skull utan av opportunistiska skäl. Var inte Georg Brandes för den unge Levertin ungefär detsamma som han var för den unge Kielland, »Feldmarschallen» som gav order om rättning vänster? Man styrks i den uppfattningen av Rydéns egen utredning av Levertins första skede som kritiker där man får konkret följa hur han nästan slaviskt håller sig till Brandes' värdeskalor. Men vad som kommer därefter av Brandes-påverkan är mindre påtagligt. Och för litteraturhistorikern har hans inflytande varit avsevärt ringare än Rydén menar. Stödd på Böök hävdar sålunda Rydén att det var Brandes som invigde Levertin som litteraturhistoriker. Nu är det knappast riktigt att hänvisa till Böök i denna fråga. Den som invigde Levertin som litteraturhistoriker var enligt Böök inte Brandes utan Renan. När Böök i sin minnestekning 1944 citerar Renans »la recherche historique et critique est la vraie philosophie de notre temps» fortsätter han: »Vilken verkan denna sida av renaismen haft på Oscar Levertin inses lätt. Den gav honom hans egentliga invigning som litteraturhistoriker» (Minnestekningen, s. 98 f.). Nu är väl inte heller detta riktigt. Bööks egen situation under början av 1940-talet har lett till ett överbetonande av renaismen vad gäller det svenska nittitalet. Det viktiga för Böök var att så mycket som möjligt reducera inflytandet från Nietzsche. Det finns – vilket Fehrman iakttagit – ett inslag av alibim i Bööks framhållande av Renans roll för Levertin liksom för Heidenstam.

Vad beträffar kompletteringar till Levertin-bilden är flera exempel att nämna. Man lägger kanske helst märke till de sidor där även Émile Zola redovisas som »en referenspunkt i Levertins litterära kritik» (s. 135). Det är delvis överraskande att »Småmynts» författare, som ju själv och med Kielland som närmaste mönster odlade novelletten, skulle i den grad ha omfattat också det tunga vetenskapliga referatets och det omständliga detaljstudiets epiker. Men Rydén kan säkerställa ett antal säkra indikationer härför.

Som höjdpunkten i Rydéns Levertin-studier framstår undersökningen av »Pepitas bröllop». Det är mycket intrikat problem som möter i denna lilla skrift, och flera forskare, Böök, Fehrman, Lundevall, har ägnat den ett stort intresse och sökt reda ut dess invecklade tillkomsthistoria och polemiska adresser. Det är likväl först i Rydéns framställning som man vågar säga, att man står en definitiv förklaring riktigt nära. Så långt det väl varit

möjligt har han rekonstruerat styckets ursprungliga gestalt och de diskussioner och överväganden som lett fram till slutprodukten. Det är en omsorgsfullt genomförd analys med skarpsinniga iakttagelser vad gäller allusioner på såväl inhemsk som utländsk litteratur och kritik.

Om Per Rydén i analyser av enskilda texter och i utredningar av komplicerade textsammanhang fyller höga anspråk i fråga om grundlighet, metodisk precision osv. finns det också inslag i hans avhandling som inbjuder till diskussion. Här skall ett sådant inslag något utförligare beröras därför att det kan skönjas genom hela avhandlingen.

Efter redogörelsen för det snöpliga slutet för Unga Sverige i Aftonbladet 1885 följer ett avsnitt som Rydén kallar »I bortvänd väntan». Inledningsvis citeras där Heidenstams återblick på de journalistiska förhållandena före nygrundandet av Svenska Dagbladet 1897: »Luften var tung och behovet av en ny tidning gjorde sig mer och mer kännbart, i all synnerhet inom de litterära och akademiska kretsarna.» Men som Rydén omedelbart kan dokumentera var läget ingalunda så desperat som Heidenstam målat det. Han kan tvärtom visa hur situationen förbättrats och hur flertalet av medlemmarna ur Unga Sverige snart nog tar plats på tidningsredaktionerna både i Stockholm och i landsorten. Den som markerar en närmast medveten distans till tidningsvärlden är Levertin och det är på honom som rubriken om den bortvända väntan är myntad. Det är uppenbart att Rydén här haft Levertins stora kritikerinsats i Svenska Dagbladet i blickpunkten och menat att det allt sedan Aftonbladstiden föresvävat honom en kritikerinsats i framtiden. Emellertid får man ett skevt – ett närmast anakronistiskt – perspektiv, om man betraktar Levertins existens efter Aftonbladstiden i en slags avvaktan på ett Svenska Dagbladet och ser hans verksamhet, hans litterära produktion av tidnings- och tidskriftsartiklar i slutet av 80- och början av 90-talet utifrån denna aspekt. Nygrundandet av Svenska Dagbladet var in i det sista en oviss affär. Man vet inte exakt när projektet tagit fastare former. Ett viktigt material som möjligen skulle kunna ge upplysning därvidlag – Levertins och Heidenstams brevväxling – är ännu inte tillgängligt. Mycket tidigare än något av åren 1895 eller 1896 kan det emellertid knappast ha varit. Hur som helst. Det är givetvis omöjligt att bevisa men snarast orimligt att mena att Levertin under sin tid i Aftonbladet definitivt väckts till en kritikeruppgift och därefter alltid haft en sådan mer eller mindre i tankarna. Rydén tycks inte desto mindre mena något i just denna riktning. Han kallar sålunda avhandlingens sista avsnitt för »Idealbildning i väntan på ett eget forum» och konserverar detta skeva perspektiv genom hela sin framställning.

Detta har bl. a. fått till följd att han inte tillräckligt objektivt betraktat Levertins visserligen inte särskilt omfattande journalistik under perioden mellan Aftonbladet och Svenska Dagbladet. Han har varit så fixerad i sin föresats att utreda den litterära *dagskritikern* Levertins väg, att han dels underskattat sådant i denna produktion som inte pekat framåt i detta hänseende, och dels omvänt förbundit andra delar av hans journalistik direkt med Svenska Dagbladet-kritiken, sett den i ljuset av vad som komma skulle. Levertins journalistik mellan åren 1886–97 är knappast behandlingsbar ur någondera av dessa aspekter; den har varken tillkommit i någon »bortvänd väntan» eller i någon väntan alls på något potentiellt tidningsgrundande. Den skulle därför ha behandlats mera förutsättningslöst och i närmare relation till Levertins övriga författarskap under denna period. Rydén har på det hela taget inte fullt uppmärksammat Levertins rent litteraturvetenskapliga skolning som utgjort en förutsättning för detta.

Det förhållandet att Levertin fr. o. m. mitten av 80-talet och för flera år tappat intresset för den aktuella skönlitteraturen, i varje fall vägrat att befatta sig med den i egenskap av kritiker, skall inte ses i något bortvändhetens eller väntans tecken av det slag som Rydén tänker sig utan som ett påtagligt bevis på att han kommit under andra starka, *positiva* suggestioner, vilka anvisat honom ett helt annat verksamhetsfält: litteraturhistorien. Genom sin återkomst till Uppsala 1886 hade Levertin kommit in i ett litteraturvetenskapligt kraftfält, när han blev den unge docenten Henrik Schücks elev. Nu har inte Rydén bortsett från Schücks betydelse för Levertin. Han framhåller tvärtom som något väsentligt att Levertins ankomst till Uppsala sammanfaller med genombrottet för den moderna litteraturhistoriska forskningen vars drivande kraft var Schück (s. 70), men Schück föres aldrig riktigt in i de konkreta och reala sammanhangen, när det gäller Levertins vetenskapliga och kritiska skolning. Han får stå tillbaka för Brandes och Renan i situationer där det torde vara att räkna med impulser även från den svenske läraren, även i sammanhang där denne betytt lika mycket och mer för Levertins litteraturvetenskapliga och kritiska utveckling.

Rydén går sålunda i det närmaste helt förbi Levertins vetenskapliga författarskap och ägnar ett delvis förstrött intresse åt den journalistik som tillkom i slutet av 80- och början av 90-talet under hänvisning att den endast berör »lärd» materier inom historien och litteraturhistorien. Men vad dessa artiklar ger prov på är inte alldeles oväsentligt i sammanhanget. De rymmer vad man skulle kunna kalla kritisk-vetenskapliga insikter hos Levertin. Han framträder i dem som en vetenskapligt orienterad bedömare. Flera av dessa artiklar, t. ex.

recensionerna av Brandes' »Det unge Tyskland» (DN 8.11.90), av Jaegers »Illustreret Norsk Literaturhistorie» (AB 30.9.93) och av Otto Sjögrens fortsättning av Fryxells berättelser ur svenska historien (StD 19.6.92) hör historiografiskt nära samman med Schücks eget författarskap, vilket i början av 90-talet företer otvetydiga tecken på inslag av modern källkritik och historisk-kritisk metod. I t. ex. recensionen av Sjögrens berättelser ur svenska historien — det gäller Gustaf III:s senare regeringstid — uppträder han i rent källkritiska ärenden. Han anklagar således Sjögren för att inte kritiskt ha siktat källorna, bl. a. för att han »utan reservation följer Fersen», fastän han borde ha insett att den gamle hattchefens memoarer skall »frånkännas all historisk tillförlitlighet» (StD 19.6.92). Hos Brandes finner han för mycket av »en polemiker», »en eldfull agitator» och i Jaegers litteraturhistoria »litet för mycket af den ästhetiska partimannen från Georg Brandes' och Henrik Ibsens tid» och verket i övrigt »i afskнад af noggrannhet och systematik». Dessa artiklar är närmast skrivna i Henrik Schücks anda och efterföljd. Och jämförelseobjektet för såväl Jaegers som Brandes' verk har varit Schücks egen 1890 färdigskrivna första del av »Svensk litteraturhistoria Medeltiden och reformationen», häftesvis utkommen sedan 1885, aldrig fortsatt utan förbliven en mäktig ansats därför att ingen — inte ens Schtuck själv — hade krafter att fullfölja ett så ambitiöst planlagt arbete. I den anmälan som Levertin skrev av Schücks litteraturhistoria (AB 18.3.91) — enligt Rydén tillhörande de kritiker som »blivit oförtjänt obeaktade eftersom de inte tryckts om», men som förblir i stort sett obeaktad även av Rydén — presenteras Schüch på ett sätt som inte berättigar till något annat antagande än att Levertin betraktat honom som en med Taine, Sainte-Beuve, Renan och Brandes jämbördig författare. Schücks litteraturhistoria är ett verk där »innehålllets nyhet förenar en nyhet i metod- och undersökningssätt som är full af fruktbara löften för framtiden», och som ett verk som »satt ett epokgörande datum i vår litteraturforskningshistoria». Men Schüch sättes också in i större sammanhang, han är part i de två huvudriktningar som dominerar modern litteraturvetenskap: den psykologiskt historiska och den filologiskt historiska metoden. Rydén påstår att Levertin endast »hinner antyda en översikt» av dessa båda litteraturhistoriska skolor. Det är knappast korrekt. I all sin korthet ger hans artikel en på grundliga studier byggd föreställning om dem båda. Den förra är den »metod, för hvilken man kommer menniskolif — individens och samhällets — in på lifvet. Ett arbetes tankegång, formning, stil, allt intill dess utlemningar blifva här lika många medel för att studera det enskildas eller det almän-

nas sjäslif, sådant det yttrar sig i jämvigt eller i lidelse, i farsoter eller i sundhet, med ett ord under trycket af alla de omständigheter, som bestämma personens och statens inre lif.» Den andra metoden, vilken Schüch står närmare, den filologiskt historiska, har hållit »jämna steg med naturvetenskaperna, räckande ena handen åt språkvetenskapen och den andra åt historien. Dess främsta uppgift var att samla och beskrifva. Den halft utplånade och konstlösa alliterationen öfver en död krigare på en hållristning och en konstfull kärleksstrof i ett återfunnet Schillermanuskript, allt har den samlat och behandlad med samma kärleksfullhet.» Båda riktningarna leder sitt ursprung till 1700-talet och Frankrike, den förra från Rousseau och Montesquieu, den senare från Buffon.

Men att utförligare diskutera dessa litteraturvetenskapliga riktningar tillhör facktidskrifterna. Levertin preciserar emellertid närmare Schücks relation till dem:

»med all denna precision i detaljen förbinder sig hos Schüch en öppen inblick för litteraturens idélif, för de andliga företeelsernas sammanhang. Aldrig ha i svensk litteraturhistoria tydligare visats upphofvet och gången af de andliga böjlslag, som nått vårt land, aldrig med mer omfattande kunskap uppträcks och blottlagts de fina, ofta fördolda förgreningar genom hvilka svensk bildning sugit sin kraft från den internationella kulturens moderstam.

Men vid sidan af alla dessa vetenskapliga förtjenster har Schücks arbete äfven andra, egnade att utvidga ringen af hans läsare långt öfver fackmännens snäfvva krets. Under det tunga, vetenskapliga pansar, som han bär, finns något af en poets uppfattning och fina känsla — och fantasi och resonans äro inga biegenskaper, när det gäller historisk framställning.»

Så vitt det är möjligt att bedöma är Schüch här satt in i främsta ledet av de vetenskapens och kritikens heroer, som man tidigare — och inte minst nu senast Per Rydén — ansett ha väglett Levertin: Brandes, Taine, Sainte-Beuve och Renan. Schüch står inte efter Renan i kritiskt sanningssökande och han saknar inte »under sitt tunga, vetenskapliga pansar» något av en Sainte-Beuves sensibilitet och psykologiska intuition. Rydén som i sin avhandling ägnar stor plats åt Levertins franska orientering borde ha tydligare uppmärksammat att denna franska litteraturvetenskap och litteraturkritik i Schüch redan hade en framstående representant.

En förklaring till att författaren utelämnat Schüch ur flera av de sammanhang som rör Levertins väg till den mogna kritiken, till *la critique universelle*, vore kanske att finna i det förhållandet,

att han inte gjort klart för sig att Levertin i orden kritik och kritiker bibehållit den franska innebörden. *La critique (littéraire)* har en delvis annan betydelse i franskan än i svenskan, om man nämligen översätter ordagrant. Fransmännen använder och har använt *la critique (littéraire)* i den vidgade betydelse som också innesluter det litterära studiet över huvud taget, alltså även litteraturhistorien. Det är ett bruk som Wellek i sin »Concepts of criticism» (1963) finner meningsfullt: »'literary criticism' in the sense as the study of concrete works of literature with emphasis on their evaluation» (p. 35).

Per Rydén synes genomgående röra sig med ett alldeles för snävt kritik- och kritikerbegrepp. Det är iögonenfallande att han låtit sig styras av sin habitus som pressforskare och dragit upp för skarpa gränser mellan dagskritik, litterär dagskritik, och ett mera essäistiskt och historiskt inriktat författarskap. Sålunda gör han vid flera tillfällen påpekanden som att »Taine rimligen betytt mera för litteraturhistorikern Levertin än för litteraturkritikern» (s. 221) eller att Brunetière haft »verklig betydelse snarare för forskaren än för kritikern» (s. 235). Att märka är att Levertin själv aldrig gjort samma distinktioner. I varje fall framgår det att han redan under 90-talets första hälft i ett par centrala texter använder termerna kritik och litteraturkritik med något av den franska innebörden bibehållen. I en passus i Bellmankarakteristiken 1895 sätter han likhetstecken mellan kritik och litteraturhistoria. Ett annat exempel finner man i recensionen av Schücks litteraturhistoria. När Levertin där presenterar den psykologiskt historiska metoden heter det: »En hel räckta märkliga kritici hafva sedan dess smidit metoden färdig, intill dess den i händerna på Sainte-Beuve och Taine blifvit detta utomordentligt skarpa och finstämmiga instrument, som under de tryckta orden förmår framvisa alla känslans fibrer och alla tankens pen- delrörelser.»

Det är självklart att Levertins kritik- och kritikerbegrepp inte varit konstanta i vare sig praxis eller föreställning. Det hade därför inte varit oväsentligt om man fått veta något om dess innebörd och utveckling under olika stadier i Levertins eget medvetande: hur de från att under 80-talet närmast gällt litterär dagskritik senare vidgas till att omsluta en kritikergärning i Renans eller Sainte-Beuves tecken – den på mångsidig bildning, på djup historisk lärodome grundade och på vetenskaplig skolning, på estetisk känsla och psykologisk intuition underbyggda studien eller essän.

Det hade varit värdefullt om författaren inlett sin undersökning med en begreppsbestämning av termerna *kritik* och *kritiker* och vilken innebörd som lagts i orden *modern litteraturkritik*. Nu får man i den korta inledningen s. 7 endast veta att

Levertin ibland får gälla »som Sveriges förste moderne litteraturkritiker». Det är onekligen en smula anmärkningsvärt att Per Rydén inte ens antyder något om förekomsten av en litteratur som diskuterar kritik- och kritikerbegreppen och detta alltså i en avhandling som vill följa en kritikers väg. Man tänker därvid på verk som Welleks »Concepts of criticism», Kurt Aspelins »Poesi och verklighet. Några huvudlinjer i 1830-talets svenska kritikerdebatt» m. fl.

Man får hoppas att en orientering av något slag kring dessa begrepp är planerad att inleda den andra del av »En kritikers väg» som Rydén aviserat inom en nära framtid. Levertin står vid nygrundat av Svenska Dagbladet inför en ny fas i sitt författarskap. Han blir nu åter litterär dagsrecensent, men på helt andra premisser än under 1880-talet, nu på en bredare bas och på djupare grund av historiskt, filosofiskt och litterärt vetande, dvs. med några av grundförutsättningarna för att bli en kritiker i Sainte-Beuves och Ernest Renans anda: »en doctor universalis», »un critique universel».

De här anförda anmärkningarna grumlar inte helhetsintrycket av Per Rydéns avhandling, den sista i Lund som ventilerades för filosofie doktorsgraden i ämnet litteraturvetenskap (tills för några år sedan ännu kallat litteraturhistoria med poetik). De rubbar inte i nämnvärd grad de uppnådda resultaten men har velat antyda att accenten kunnat något annorlunda fördelas, dvs. även till andra inslag i Levertins journalistik än hans dagskritik. Rydéns avhandling rymmer till övervägande delen stora förtjänster. Det är en grundlig och känsligt genomförd studie över ett intressant och väsentligt ämne. Och samtidigt som man alltså lyckönskar författaren härtill, är det på sin plats att också felicitera Litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet till att genren för dess del fick ett så lyckligt slut.

Rolf Arvidsson

Conny Svensson: *Idé och symbol. Studier i fem romaner av Gustav Hedenvind-Eriksson (1918–1924)*. Bo Cavefors Bokförlag. Östervåla 1974.

För de flesta framstår Gustav Hedenvind-Eriksson säkerligen som den monumentala rallargestalten med släggan i de valkiga nävarna och drömmen i den fjärrsynta blicken, kanske också som sagoberättaren med jämtländsk sturighet och hedniskt sug från vittornas och spelmännens långa älvdalar. Men det finns också en annan sida hos honom, en stråvan att utifrån en historie- och moralfilosofisk idétradition analysera de politiska och sociala problemen i de två världskrigens Västerland.